

แนวทางในการพัฒนาโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน
ในพื้นที่อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก
FOR THE DEVELOPMENT OF BORDER PATROL SCHOOL
IN UMPHANG DISTRICT TAK PROVINCE

¹รัตนภรณ์ กันชาติ, ²สุดารัตน์ สารสว่าง และ ³มีชัย ออสุวรรณ
¹Rattanaporn Kunchart, ²Sudarat Sarnswang, and ³Meechai Orsuwan

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ประเทศไทย
Kasetsart University, Thailand

¹rattanaporn.ku@ku.th

Received July 2, 2021; Revised October 9, 2021; Accepted November 20, 2022

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและอุปสรรคในการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนในพื้นที่อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก 2) เพื่อศึกษาแนวทางการพัฒนาโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนในพื้นที่อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก การวิจัยนี้ใช้วิธีการดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) แบบกรณีศึกษา ที่ประกอบด้วยการสัมภาษณ์ และการศึกษาจากเอกสาร ผู้ให้ข้อมูลหลักคือ ครูใหญ่ในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนในพื้นที่อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก จำนวน 4 คน 3 โรงเรียน เพื่อให้ทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนที่อยู่ในพื้นที่ทุรกันดาร รวมทั้งศึกษาแนวทางในการพัฒนาโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนเพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน ผลการศึกษาพบว่า 1) โรงเรียนแต่ละแห่ง มีสภาพต่างกัน บางโรงเรียน ชุมชนให้ความร่วมมือและสนับสนุน แต่บางโรงเรียนชุมชนยังไม่ให้ความร่วมมือเท่าที่ควร ส่งผลให้การบริหารโรงเรียนประสบความสำเร็จต่างกัน 2) บุคลากรขาดแคลนบางสาขาวิชา รวมทั้งขาดแคลนสื่อและอุปกรณ์การเรียน ทำให้การจัดการศึกษามีอุปสรรค 3) ครูบางส่วนเป็นข้าราชการตำรวจ

¹ นักศึกษา หลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., หลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., หลักสูตรศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

จบการศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 หรือไม่มีใบประกอบวิชาชีพครู ทำให้ขาดความรู้ในด้านการจัดการเรียนการสอน 4) โรงเรียนบริหารงานงบประมาณบนพื้นฐานความขาดแคลน ทำให้การดำเนินกิจกรรมต่างๆ เต็มไปด้วยข้อจำกัด 5) ด้านระเบียบปฏิบัติที่ต่างกันระหว่างกระทรวงศึกษาธิการและสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา จากการศึกษา แนวทางในการพัฒนาโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนในพื้นที่อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก หน่วยงานต้นสังกัด ต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาโรงเรียน และควรดำเนินการดังนี้ 1) ทบทวนหรือปรับปรุงหลักสูตรสถานศึกษาให้เหมาะสมกับบริบทของโรงเรียน 2) สร้างความสัมพันธ์ชุมชนหรือกิจกรรมร่วมกับชุมชนและผู้ปกครองให้ตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษา ที่สามารถยกระดับคุณภาพชีวิตของนักเรียนและคนในชุมชน 3) โรงเรียนที่มีศักยภาพ ควรจะหาทางเปิดการสอนในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ลดปัญหาการหาที่เรียนต่อ ระดับมัธยม ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้นักเรียนหลุดออกจากระบบ 4) แสวงหาความร่วมมือกับหน่วยงานอื่น เช่น การเรียนรู้ทางไกลทางไกลผ่านดาวเทียม (DLTV) และมหาวิทยาลัยต่างๆ สร้างความร่วมมือในการจัดหาวิทยากร การเรียนร่วมทางไกลระหว่างโรงเรียนในสังกัด สพฐ. และโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน 5) ส่งเสริมให้นักเรียนเรียนรู้ทักษะเพื่อการสร้างอาชีพหรือพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นอย่างยั่งยืน และตลอดจนหาตลาดสินค้าเพื่อจำหน่าย 6) กองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนควรร่วมชื่นชม และตระหนักในความอุตสาหะ เสียสละ และความยากลำบากของครูผู้ปฏิบัติหน้าที่ในพื้นที่ทุรกันดาร 7) ขอความร่วมมือกระทรวงศึกษาธิการ สนับสนุนบุคลากร สื่อและอุปกรณ์การเรียนการสอน รวมทั้งให้คำแนะนำเท่าที่ทำได้ 8) หน่วยงานต้นสังกัดควรปรับเปลี่ยนแนวทางในการประเมินแต่งตั้งให้ตำแหน่งและยศที่สูงขึ้น แยกต่างหากจากข้าราชการตำรวจในสายงานอื่น 9) ปรับเปลี่ยนแนวทางในการบริหารงบประมาณ เช่น การให้โรงเรียนสามารถประชาสัมพันธ์เพื่อรับบริจาคได้ และสามารถรับบริจาคได้โดยวงเงินบริจาคมากขึ้น

คำสำคัญ: โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน, แนวทางการพัฒนาโรงเรียน,

Abstract

The objectives of this paper were 1) to study the condition of problems and obstacles in teaching and learning management of Border Patrol Schools in Umphang District, Tak Province; 2) to study the development guidelines of Border Patrol Schools in Umphang District, Tak Province. Methods of the study was qualitative research Case study, which consisted of interviews. and study of documents The key informant are 4 Principals from 3 Border Patrol Schools in Umphang District, Tak Province. 4 people, 3 schools who know the real problem in the Border Patrol School in the remote area. so

as to acquire the guidelines for the development of the Border Patrol School to improve the quality of students. It was found from the study that 1) each school has different conditions, some schools, got communities cooperate and support. but some schools did not. The school administration has different, success. 2) The shortage of personnel in some disciplines, including lack of media and learning materials causing obstacles in educational management. 3) Some teachers are police officials, highschool, graduated, without a teaching license which leads to insufficient knowledge in teaching and learning management. 4) Schools manage budgets on the basis of scarcity, make its activities full of restrictions. 5) The different rules of practice between the Ministry of Education and the Royal Thai Police affected the development of education quality. From the study of guidelines for the development of the Border Patrol School in Umphang District, Tak Province, the following actions should be taken: 1) Review or improve its curriculum to suit the context of the school; 2) Build community relationships or activities with the community and parents to realize the importance of education which can improve the quality of life of students and people in the community. 3) Schools with potential should find a way to teach at the lower secondary level reduce the problem of finding a place for continuing study, which causes students to drop out of the system 4) Cooperate with other academic agencies such as distance learning via satellite (DLTV) and various universities and the recruitment of lecturers distance learning between schools under the OBEC and border patrol schools. 5) Encourage students to learn skills to build a career or develop sustainable local products. and as well as market outlet. 6) The Border Patrol Police Department should appreciate and recognizes the hard work, sacrifices and hardships of those teachers working in remote areas. 7) Cooperation with the Ministry of Education for support personnel, teaching materials and equipment including advice as much as possible. 8) Evaluation and promotion of related officers should be developed and separate. 9) Adjustment of budget management practices, such as allowing schools promote donations and to accept donations with a larger donation amount.

Keywords: Border Patrol School, school development guidelines,

บทนำ

“เด็กมีสิทธิที่จะได้รับการศึกษาพิเศษและการรักษาเมื่อเด็กนั้นมีปัญหาด้านร่างกายและจิตใจ” จุดเริ่มต้นของการศึกษาอย่างทั่วถึงและเท่าเทียมในกระแสโลกถูกจุดประกายขึ้นด้วยกันที่องค์กรสหประชาชาติประกาศปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน ในการประชุมสมัชชาเมื่อปีค.ศ. 1948 ซึ่งในปฏิญญานี้กำหนดให้ทุกคน มีสิทธิเท่าเทียมกันในด้าน

เศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรมและความเป็นพลเมือง และถือว่าการศึกษาเป็นสิทธิมนุษยชนอย่างหนึ่ง การศึกษาของภาครัฐที่เป็นการให้เปล่านั้น เป็นโอกาสที่ดีมากในการสร้างความเท่าเทียม เพราะสร้างขึ้นสำหรับเด็กทุกคนโดยไม่คำนึงถึงสถานะของพ่อและแม่ แต่การรับรองในโอกาสทางการศึกษาก็ไม่ได้หมายความว่า จะได้รับการรับรองว่า โอกาสจะเท่าเทียมกันสำหรับทุกคน (Nelson, Carlson, and Palonsky, 1996)

อย่างไรก็ตาม นโยบายการ ขยายโอกาสทางการศึกษาก็เป็นนโยบายที่สำคัญ ของหลายประเทศเป็นความพยายามที่ดี ที่จะทำให้ความไม่เท่าเทียมด้านเศรษฐกิจและสังคม ลดลง สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2560 ได้กำหนดไว้ เพื่อให้การดำเนินการจัดการศึกษาให้เป็นไปตามสิทธิด้านการศึกษาที่มีความสำคัญว่า ให้เด็กทุกคนต้องได้รับการศึกษาเป็นเวลา 12 ปี ตั้งแต่ก่อนวัยเรียนไปจนจบภาคบังคับอย่างมีคุณภาพโดยไม่เก็บค่าใช้จ่าย โดยที่รัฐต้องดำเนินการให้ประชาชนได้รับการศึกษาตามความต้องการและการเรียนรู้ ตลอดชีวิต จัดการศึกษาให้มีคุณภาพและได้มาตรฐานสากล และตั้งกองทุนเพื่อใช้ในการช่วยเหลือผู้ขาดแคลนทุนทรัพย์ เพื่อลดความ เหลื่อมล้ำในการศึกษา

แต่พบว่าการจัดการศึกษาในปัจจุบันยังมีความเหลื่อมล้ำในบางพื้นที่ เด็กไทยบางกลุ่มไม่สามารถเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพ ซึ่งสะท้อนได้จากปัญหาที่พบในการจัดการเรียน การสอน สัญญาณอินเทอร์เน็ต รวมถึงอาคารเรียน อุปกรณ์และสื่อที่ใช้ในการจัดการเรียน การสอน รวมถึงการเข้าถึงระบบสาธารณสุขปฐมภูมิขั้นพื้นฐาน จังหวัดตามแนวชายแดน มักมี ปัญหาทางด้านความมั่นคง ทำให้หน่วยงานปกติของรัฐไม่สามารถเข้าไปพัฒนาได้ ตำรวจ ตระเวนชายแดนมีคุณลักษณะเหมาะสมต่อการปฏิบัติงานในพื้นที่ (กองบัญชาการตำรวจ ตระเวนชายแดน,2550)

โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน (โรงเรียนตชด.) สถานศึกษาในสังกัดกองบัญชาการ ตำรวจตระเวนชายแดน (บช.ตชด.) สำนักงานตำรวจแห่งชาติ เป็นโรงเรียนที่มีบทบาทหน้าที่ ในการส่งเสริมสนับสนุนการจัดการศึกษา ให้สอดคล้องตามแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดาร ตามพระราชดำริของสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ฉบับที่ 5 พ.ศ.2560-2569 โดยต้องจัดการศึกษาให้มีคุณภาพอย่างทั่วถึง ควบคู่ไปกับการมุ่งพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีแก่เด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดาร เพื่อให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้และทักษะต่างๆไปใช้ในชีวิตประจำวันบนพื้นฐานของการพึ่งพาตนเอง การช่วยเหลือกันและกันในระดับครอบครัวและชุมชน ปรัชญาโรงเรียนขึ้นว่า"สร้างภูมิ ปัญญา พัฒนาคุณภาพชีวิต สัมฤทธิ์ผลความมั่นคง"ซึ่งสะท้อนบทบาทของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนที่สำคัญ 3 ประการ คือ บทบาทการเป็นสถานศึกษา บทบาทการเป็น ศูนย์กลางในการพัฒนาคุณภาพชีวิต และบทบาทการเป็นหน่วยรักษาความปลอดภัยและรักษาความเรียบร้อยของชุมชน อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก เป็นพื้นที่เป้าหมายในการศึกษา สภาพที่เป็นจริงปัจจุบันยังไม่สามารถดำเนินการจัดการศึกษาให้แก่ประชากรวัยเรียนได้อย่าง

ทั่วถึง จากการวิเคราะห์สาเหตุเบื้องต้นพบว่า เพราะสภาพภูมิศาสตร์ พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ภูเขาสูง สลับซับซ้อน เป็นปัญหาอุปสรรคโดยตรงต่อประชาชนที่จะต้องสัญจรไปมา และมีพื้นที่ตามแนวตะเข็บชายแดนไทย-สหภาพเมียนมาร์ทำให้เกิดภาวะความเสี่ยงต่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ปัญหาโรคระบาด ดูแลด้านสาธารณสุขค่อนข้างยากลำบาก

จากความสำคัญดังกล่าว ทำให้ผู้ศึกษามีความสนใจที่จะศึกษาแนวทางการบริหารงานและการพัฒนาโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนในพื้นที่อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก ทั้ง 4 แห่ง เพื่อที่จะได้ทราบถึงปัญหาที่เกิดขึ้นจริงในโรงเรียนที่อยู่ในพื้นที่ทุรกันดารซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการจัดการคุณภาพการศึกษา รวมทั้งสร้างความตระหนักถึง ความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา ที่เกิดขึ้นจริงกับเด็กไทยกลุ่มหนึ่ง ซึ่งมีสิทธิที่จะได้รับการศึกษาที่มีคุณภาพไม่ต่างจากเด็กที่อยู่ในเมือง โดยผู้วิจัยเลือกใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) ประกอบไปด้วย การศึกษาเอกสาร (documentary) สัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม เพื่อให้ผู้วิจัยได้เข้าใจถึงสภาพปัญหาที่แท้จริง ความรู้สึกนึกคิดและสภาพแวดล้อมตามธรรมชาติ นำไปสู่แนวทางในการพัฒนาโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนในพื้นที่อำเภออุ้มผาง จังหวัดตากต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและอุปสรรคในการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนในพื้นที่อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก สังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ 34
2. เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารงานของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนในพื้นที่อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก สังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ 34

วิธีดำเนินการวิจัย

จากการศึกษา แนวทางในการพัฒนาโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนในพื้นที่อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก ได้ดำเนินการวิจัย 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 เตรียมความพร้อมในเรื่องความรู้พื้นฐานเบื้องต้น เกี่ยวกับบริบทของแต่ละโรงเรียน ความเป็นมา หลักสูตรที่เปิดสอน แนวความคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการในพัฒนาโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน เพื่อนำไปใช้เป็นแนวทางในการ สร้างข้อคำถามสำหรับการสัมภาษณ์ต่อไป

ขั้นตอนที่ 2 พื้นที่ ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย และเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1) พื้นที่ในการศึกษา ผู้วิจัยมีความประสงค์ที่จะศึกษาโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนในพื้นที่อำเภออุ้มผาง จังหวัดตากทั้ง 4 แห่ง เนื่องจากจังหวัดตาก เป็นจังหวัดที่อยู่ติดชายแดน มีความเสี่ยงต่อความมั่นคง ซึ่งโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน (สพฐ.) ไม่สามารถเข้าไปจัดการเรียนการสอนได้

2) ประชากรและกลุ่มเป้าหมาย คือ ผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Information) ได้แก่ ครูใหญ่ ในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนทั้ง 4 แห่ง จำนวน 3 ท่าน เนื่องจากมีครูใหญ่ 1 ท่านได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติงาน 2 โรงเรียน ซึ่งในการศึกษานี้ใช้เป็นนามสมมุติ และไม่มี การเปิดเผยข้อมูลของผู้ให้ข้อมูล โดยที่ทุกท่านเต็มใจในการเข้าร่วมการวิจัย พร้อมพุดประสพ ภาณณ์ สภาพบริบทโรงเรียนและวิธีการบริหารโรงเรียนให้มีคุณภาพ

3) เครื่องที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และ การศึกษาจากเอกสาร โดยมีแนวคำถาม การสัมภาษณ์คร่าวๆ โดยใช้แนวคำถามในการ สัมภาษณ์และบันทึกเสียงระหว่างการสัมภาษณ์

ขั้นตอนที่ 3 การวิเคราะห์ข้อมูล

1) ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความเชื่อถือ ของข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ การสังเกต และบันทึก ภาคนาม

2) วิเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยถอดคำพูดจากที่อัดเสียง เพื่อทำการ วิเคราะห์โดยใช้การ วิเคราะห์ทั้งเนื้อหาและบริบท พิจารณาคำต่อคำและนำมาตรวจสอบ ความถูกต้อง

ขั้นตอนที่ 4 ขั้นสรุป อภิปราย และข้อเสนอแนะ

นำประเด็นทั้งหมดที่วิเคราะห์ได้ ร่วมกับข้อมูลภาคนามที่สรุปไว้ มาทำการเขียน สรุปในเชิง พรรณนา และอภิปรายผลการวิจัยโดยเชื่อมโยง เปรียบเทียบ กับแนวคิดเบื้องต้น และงานวิจัยที่เคย ได้ศึกษาไว้แล้ว พร้อมทั้งเพิ่มข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาในครั้งต่อไป

ผลการวิจัย

จากการศึกษา แนวทางในการพัฒนาโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนในพื้นที่อำเภอ อุ้มผาง จังหวัดตาก ผลการวิจัย ดังนี้

สภาพปัญหาและอุปสรรคในการจัดการเรียนการสอนของโรงเรียนตำรวจตระเวน ชายแดนในพื้นที่อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก สังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ 34 พบว่า โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนในจังหวัดตากมีทั้งหมด 3 โรงเรียนได้แก่ โรงเรียน ตำรวจตระเวนชายแดนบ้านแม่กลองคี โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนบ้านแม่จันทะ และ โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนบ้านเลตองคู้ มีการจัดการเรียนการสอนตั้งแต่ชั้นอนุบาลจนถึงชั้น ประถมศึกษาปีที่ 6 ยกเว้น โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนบ้านแม่จันทะ และโรงเรียน

ตำรวจตระเวนชายแดนเฉลิมพระเกียรติ 7 รอบพระชนมพรรษาบ้านหม่องก๊วะ ที่มีการจัดการเรียนระดับขยายโอกาสถึงมัธยมศึกษาปีที่ 3 ซึ่งมีเพียง 2 แห่งเท่านั้นในประเทศไทย จุดกำเนิดของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนมาจากพระมหากรุณาธิคุณของสมเด็จพระเจ้าที่ทรงจัดสร้าง “โรงเรียนชาวเขา” เพื่อชาวเขาและครอบครัวตำรวจตระเวนชายแดน (ตชด.) ที่อาศัยในเขตพื้นที่ตามแนวชายแดนจังหวัดตาก ประมวลผลจากการสัมภาษณ์ ดังนี้

1. “สมเด็จพระเจ้า” กับการศึกษาของเยาวชนตามตะเข็บชายแดน

“สมเด็จพระเจ้า...ท่านต้องการสอนคน (ทั้งคนไทยและชาวเขา) ในพื้นที่ให้มีจิตสำนึกเป็นการปลูกฝังให้รักประเทศชาติ รักผืนแผ่นดินไทยและเป็นการสร้างความรู้สึกสามัคคี รู้จักบุญคุณของเจ้าฟ้าพระมหากษัตริย์” (ครูใหญ่ ค. : สัมภาษณ์)

เมื่อสมเด็จพระเจ้าทรงสิ้นสวรรคตลงแล้ว ศาสตราจารย์ พลเอกหญิง พลเรือเอกหญิง พลอากาศเอกหญิง สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีได้ทรงสืบสานปณิธานของสมเด็จพระเจ้าในการใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการสร้างทุนมนุษย์ในพื้นที่ชายแดน โดนเริ่มตั้งแต่การ “สร้างครู” เนื่องจากครู ตชด. ส่วนใหญ่ ไม่ได้จบสายวิชาชีพครู แต่ภายหลัง มีการพัฒนาตำแหน่งวิชาชีพไปเรียนเพิ่มเติม ครูครุทายาท ซึ่งเป็นศิษย์เก่าของโรงเรียน ตชด. ได้รับการคัดเลือกบรรจุเป็นครู ตชด. ซึ่งกล่าวได้ว่า เป็นสายเลือด ตชด. อย่างแท้จริง และยังเป็นคนในพื้นที่อีกด้วย

“สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้าท่านได้ตรัสว่า ในเมื่อครูไม่มีวุฒิทางการศึกษา ก็เลยอยากจะทำให้ทางมหาวิทยาลัยราชภัฏ เข้ามาคอยช่วยดูแลเพื่อพัฒนาศักยภาพทุกปี” (ครูใหญ่ ค. : สัมภาษณ์)

2. บทบาทของ “ครูใหญ่” โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน นอกจากทางต้นสังกัด กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน จะสนับสนุนการพัฒนาวิชาชีพแล้ว ครูใหญ่ยังมีการสร้างขวัญและกำลังใจแก่บุคลากรในโรงเรียน ไม่ว่าจะเป็นการดูแลเรื่องการกินอยู่ในโรงเรียน การเดินทางไปราชการหรืออบรมต่างๆ โดยมีหลักในการอยู่ร่วมกันเหมือนพี่ เหมือนน้อง เหมือนบ้าน บางโรงเรียนมีความพยายามจัดตั้งกองทุน เพื่อการกู้ยืม สำหรับครูที่มีรายได้น้อย หรือระหว่างรอตกเบิกเงินเดือนจากทางต้นสังกัดและยังมีการเสนอชื่อเพื่อการพิจารณาขึ้นเสนอต้นสังกัดในกรณีข้าราชการตำรวจ และเสนอปรับเงินเดือนในกรณีครูอัตราจ้าง

“เริ่มแรกต้องพัฒนาตัวครูในโรงเรียนเราก่อนว่าจะทำยังไง ผมก็มองตลอดอยากส่งเสริมให้ครูในโรงเรียนไปเรียนให้วุฒิกูให้เป็นที่ยอมรับของชุมชนเป็นที่ยอมรับของหน่วยงานอื่น เมื่อครูเราพัฒนาตนเองแล้วมันก็จะสามารถพัฒนาอย่างอื่นได้ง่ายขึ้น” (ครูใหญ่ ก)

3. บทบาทของครูโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน “ครูโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน “ไม่เหมือนกับ” ครูโรงเรียนอื่นๆ ในสมัยก่อนจะคัดเลือกจากข้าราชการตำรวจที่

สังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดน โดยเลือกจากความสมัครใจ หรือได้รับการคัดสรรจากหน่วยงานต้นสังกัด ตามคุณสมบัติและความเหมาะสม ต่อมา มีกระบวนการคัดสรรบุคลากร เพื่อบรรจุและแต่งตั้งเข้ารับราชการเป็นข้าราชการตำรวจ เพื่อทำหน้าที่ครูโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน

“แรกเริ่มเดิมทีผมมาสมัครเป็นตำรวจตระเวนชายแดน พอดีไปอยู่ฐานปฏิบัติการที่เลตองคุ ได้เข้าไปอยู่ที่เลตองคุ พบว่ามีครูอยู่คนเดียว ทราบว่าต้องการครูเข้ามาช่วยสอนผมก็เลยเข้าไปช่วยสอน แล้วก็ทำเรื่องสมัครใจไปเป็นครู ตอนนั้นก็ไม่ได้จับครูโดยตรง จบวิทยาศาสตร์ สาขาเซรามิก ก็เลยคิดว่าอย่างน้อยเราก็เรียนจบปริญญาตรีดีก็สามารที่จะสอนหนังสือได้ ” (ครูใหญ่ ค. : สัมภาษณ์)

บทบาทและหน้าที่ของครู ตชด. มีความแตกต่างจากครูที่สังกัดโรงเรียนสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน นอกจากครู ตชด. จะต้องทำหน้าที่สอนหนังสือแล้ว ยังมีภารกิจ ที่สำคัญได้แก่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของนักเรียนและคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้มีความมั่นคงปลอดภัยในการดำเนินชีวิต ตามแผนพัฒนาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดาร ตามพระราชดำริของสมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทั้ง 4 โรงเรียน มีการจัดการเรียนการสอนโดยใช้หลักสูตรสาระการเรียนรู้แกนกลาง เช่นเดียวกับโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน แต่จะมีหลักสูตรเพิ่มเติมของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนซึ่งมีการบูรณาการ โครงการตามแนวพระราชดำริ ในการจัดการเรียนการสอนด้วย เช่น โครงการศูนย์ฝึกอาชีพ โครงการอาหารเพื่อเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดาร โครงการส่งเสริมสหกรณ์ เป็นต้น

4. อุปสรรคที่ต้องการความช่วยเหลือจากทุกภาคส่วน” เนื่องจากโรงเรียน 3 โรงเรียน ตั้งอยู่บนภูเขา ห่างไกลจากตัวอำเภออุ้มผาง ระบบสาธารณูปโภคยังไม่ดี ทั้งไฟฟ้า สัญญาณอินเทอร์เน็ต ซึ่งส่งผลกระทบต่อจัดการเรียนการสอน โดยเฉพาะโรงเรียนที่มีการจัดการเรียนการสอนในระดับมัธยม มีความจำเป็นในวิชาที่ต้องใช้การสืบค้นข้อมูล หรือวิชาเฉพาะทำให้ครูต้องใช้วิธีการดาวน์โหลดไฟล์ก่อน แล้วนำมาเปิดตอนสอนภายหลัง ทำให้เนื้อหาไม่เป็นที่ปัจจุบัน ส่วนอีกหนึ่งโรงเรียนถึงแม้จะมีสัญญาณน้อยกว่า แต่พบว่ายังมีปัญหาในด้านอุปกรณ์และสื่อที่ใช้ในการเรียนการสอนขาดแคลน โดยเฉพาะวิชาวิทยาศาสตร์ และวิทยาการคำนวณที่ต้องใช้คอมพิวเตอร์และอุปกรณ์ทางวิทยาศาสตร์ที่มีความเฉพาะ ทำได้เพียงแค่เปิดวิดีโอ หรือครูสาธิตการทดลอง โดยใช้อุปกรณ์ 1 ชุดต่อ 1 ห้องเรียน นอกจากนี้ทุกโรงเรียนจะใช้ ระบบการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม (DLTV) เฉพาะบางโรงเรียน ที่สามารถ On -air พร้อมกับศูนย์ต้นทาง แต่บางโรงเรียนที่ไม่มีสัญญาณ จะใช้วิธีการเปิดแผ่น CD ที่ศูนย์จัดเตรียมให้สอน ทั้ง 4 โรงเรียนได้รับความร่วมมือจากกระทรวงศึกษาธิการในการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้เช่น เช่น กันอ่านออกเขียนได้ โดยทาง สพฐ. ได้ร่วมโครงการ โรงเรียนพี่โรงเรียนน้อง ให้โรงเรียนสังกัด สพฐ. ในพื้นที่ ให้

ความช่วยเหลือในด้านวิชาการแก่โรงเรียนตชด. และยังจัดสรรตำแหน่ง ลูกจ้างชั่วคราวรายเดือน ตำแหน่งครูชั้นวิฤตให้โรงเรียนคู่พัฒนาของโรงเรียน ตชด. นอกจากนี้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาตาก เขต 2 ยังให้การสนับสนุนครูผู้สอนในการพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนรู้ การอ่านออกเขียนได้ โดยมีศึกษานิเทศก์ให้การนิเทศครูผู้สอน

5. “งบประมาณ” เป็นทั้ง “ทางออก” และ “ปัญหา” ของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน เนื่องจากระเบียบของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ทำให้โรงเรียนตชด. ยังไม่มีฐานะเป็นนิติบุคคล จึงมีข้อจำกัดในการบริหารงบประมาณ เช่น ไม่สามารถจัดซื้อจัดจ้าง และไม่สามารถประชาสัมพันธ์การรับบริจาคปัจจัยสิ่งของได้ ซึ่งถือเป็นปัญหาที่สำคัญอย่างมาก งบประมาณที่สามารถจัดบริหารได้ คือ งบอาหารกลางวัน เท่านั้น โรงเรียนจึงได้ใช้แนวทาง การขายผลผลิต เช่น ไข่ไก่ เนื้อสัตว์และผักผ่านสหกรณ์ เพื่อนำไปประกอบอาหารกลางวัน และสร้างรายได้แก่โรงเรียนอีกทางหนึ่ง

“การบริหารจัดการมันอยู่ภายใต้ข้อจำกัดหลายๆ อย่างยังผมไม่สามารถดำเนินการเองได้ความจริงความคิดเราอยากทำนู่นทำนี่ แต่ก็ไม่สามารถทำได้ ถ้ามากเกินไป เดียวก็จะมีปัญหามันจะไม่เหมือนทางสพฐ งบพัฒนาแทบจะไม่มีเลยผมได้เฉพาะแค่อาหารกลางวัน ”

“เรามีสหกรณ์มีธนาคารโรงเรียน เราก็จะใช้วิธีแบ่งเบาภาระของงบประมาณก็คือการจัดตั้งกลุ่ม เลี้ยงสัตว์ ปลูกผัก กลุ่มเกษตรก็จะผลิตแล้วมาขายให้สหกรณ์ สหกรณ์โรงเรียนก็มาขายให้กับฝ่ายประกอบเลี้ยงของโรงเรียน เราก็จะใช้เงินค่าอาหารกลางวันให้มันอยู่ในโรงเรียน แต่บางครั้งก็ต้องซื้อของจากข้างนอกบ้างเช่น เครื่องปรุง ข้าวสาร เพราะเราก็ปลูกไม่เพียงพอ ก็พยายามสร้างกองทุนในแต่ละกลุ่ม” (ครูใหญ่ ค. : สัมภาษณ์)

เนื่องจากโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน เป็นโรงเรียนที่บริหารสถานศึกษาภายใต้ความขาดแคลน ทั้งบุคลากร สื่ออุปกรณ์การเรียนและงบประมาณ ดังนั้นครูใหญ่ของโรงเรียนจึงต้องแสวงหางบประมาณเพื่อนำมาพัฒนาโรงเรียนจากที่ได้กล่าวไปข้างต้น

6. ก้าวต่อไปของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการพัฒนางานโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนจากการสัมภาษณ์ครูใหญ่ทุกท่านแต่ละท่านมีความเห็น เหมือนกันคือ ชุมชนมีส่วนอย่างมากในการบริหารพัฒนาโรงเรียน หากได้รับแรงสนับสนุนจากชุมชนจะทำกิจการใดๆ ก็จะมีคนช่วยเหลือทำให้งานนั้นสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ทั้งในด้านแรงงาน ด้านความรู้และภูมิปัญญา ดังนั้น โรงเรียนจึงต้องสร้างสัมพันธ์ชุมชนที่เข้มแข็ง ให้ความจริงใจ โรงเรียนที่ได้รับการสนับสนุนจากผู้ปกครองและชุมชน พบว่าการพัฒนาการศึกษา จะพัฒนาได้ง่ายและไกลกว่าโรงเรียนอื่น หาก “ครูใหญ่” มีวิสัยทัศน์กว้างไกล แสวงหาความรู้และพัฒนาองค์กรตลอด ก็จะทำให้สถานศึกษานั้นพัฒนาได้สำเร็จ, ครูและบุคลากร เป็นฟันเฟืองที่สำคัญอย่างมาก ช่วยขับเคลื่อนกิจการของโรงเรียน ดังนั้นจึงต้องพัฒนาดตนเองตลอดเวลา

อภิปรายผล

จากการศึกษา แนวทางในการพัฒนาโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนในพื้นที่อำเภออุ้มผาง จังหวัดตาก มีประเด็นสำคัญที่นำมาอภิปราย ดังนี้

1. การบริหารงานตามสภาพบริบทของของโรงเรียน จากการศึกษพบว่าโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนทั้ง 4 โรงเรียน จุดประสงค์ในการจัดตั้งเป็นไปตามความต้องการของหน่วยงานต้นสังกัดเมื่อมีโรงเรียนเกิดขึ้นและดำเนินการแล้ว จึงมีความแตกต่างกันในการบริหาร โรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนบางแห่งได้รับความร่วมมือในการสร้างอาคารสถานที่จากชุมชน อีกโรงเรียนหนึ่งมีการต่อต้านจากชุมชนในพื้นที่แสดงให้เห็นว่า ชุมชนรอบโรงเรียนเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการบริหารงานโรงเรียน สอดคล้องกับแนวคิด การบริหารแบบมีส่วนร่วม

แนวทางในการพัฒนาสถานศึกษา จากการศึกษา ครูใหญ่ได้กล่าวถึงความปัจจัยที่ส่งผลสำเร็จในการบริหารงานของโรงเรียน พบว่า สิ่งที่สำคัญ คือ ชุมชนและผู้ปกครอง เพราะ มีส่วนร่วมและเป็นแรงสำคัญในการสนับสนุนและกิจการของโรงเรียน หากไร้ชุมชนสนับสนุน ย่อมเกิดปัญหาในการปฏิบัติงาน ดังนั้น ควรสร้างความเข้าใจ มอบความจริงใจชุมชนและสร้างโรงเรียนให้เป็นแหล่งเรียนรู้และพัฒนาวิชาชีพให้แก่คนในชุมชน สอดคล้องกับช้องนาง ศรีคำไทย และ พรศักดิ์ สุจริตรักษ์ (2560) ที่ได้ศึกษา การจัดการศึกษาตามแนวพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน สังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ 13 จังหวัดกาญจนบุรี กล่าวไว้ว่า ให้ผู้เรียนถ่ายทอดความรู้ใช้ในชีวิตจริงหรือถ่ายทอดให้กับผู้อื่นในชุมชนในการถ่ายทอดความรู้ให้กับคนในชุมชน โดยโรงเรียนทำหน้าที่เป็นศูนย์การเรียนรู้ สร้างความสัมพันธ์ชุมชนลักษณะพึ่งพาอาศัยกันและกัน

2. สภาพปัญหาการบริหารงานวิชาการ สภาพปัญหาในการบริหารงานวิชาการในโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน พบว่าครูส่วนใหญ่ไม่ได้จบสาขาวิชาชีพครูโดยตรง และยังขาดแคลนครูที่จบบางสาขาวิชา โดยเฉพาะ โรงเรียนตำรวจชายแดน ที่เปิดสอนในระดับมัธยม ซึ่งต้องการครูที่มีความชำนาญในวิชาเฉพาะ เช่นดนตรีนาฏศิลป์ พลศึกษา เป็นต้น สอดคล้องกับธนชัย มะธิปไตย (2557) ที่ได้ศึกษา การบริหารงานวิชาการของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน สังกัดกองกำกับการตระเวนชายแดนที่ 31 ได้เสนอว่า ควรมีการเพิ่มบุคลากรให้กับโรงเรียนให้เพียงพอครบชั้น ควรจัดการอบรมพัฒนาอย่างต่อเนื่องทั้งด้านความรู้ในการเรียนการสอนและด้านคุณธรรมในความเป็นครู

3. สภาพปัญหาการบริหารงานบุคคล จากการศึกษา พบว่า ครูโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน มีวุฒิการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 หรือไม่มีใบประกอบวิชาชีพครู จึงต้องเข้ารับการพัฒนาวิชาชีพ โดยการศึกษาต่อในระดับปริญญาตรีหรืออบรมในหลักสูตรที่ต้น

สังกัดกำหนด ทั้งนี้สอดคล้องกับสอดคล้องกับ สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (สมศ.) (2551) ได้นำเสนอผล การประเมินสภาพการจัดการศึกษาของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนว่า ครูของโรงเรียน เป็นตำรวจตระเวนชายแดน ไม่ได้มีความรู้วิชาครูก่อน ดังนั้น จำเป็นต้องมีการเพิ่มพูน ความรู้และทักษะการสอนให้แก่ครูของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนทั้งการศึกษาในระยะยาว เพื่อเพิ่มคุณวุฒิทางการศึกษาและการฝึกอบรมระยะสั้น เทคนิควิธีการจัดการเรียนการสอนในสาขาวิชาต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง

อีกทั้งการสร้างขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่ในพื้นที่ที่มีความทุรกันดารและเสี่ยงภัย จากหน่วยงานต้นสังกัด พบว่า ครูบางส่วน ยังไม่ได้รับการบรรจุราชการ หรือไม่มีการผลงานเกี่ยวกับงานสอน ทั้งที่เป็นบุคลากรทางการศึกษาเหมือนกัน สอดคล้องกับ คู่มือบริหารงาน การบริหารงานบุคคลของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน (2557) กล่าวว่า เนื่องด้วยลักษณะงานที่แตกต่างจากงานทั่วไป และต้องอยู่ประจำเพื่อปฏิบัติงาน ใน ร.ร.ตชด. จึงทำให้บุคลากรในสายงานนี้ ขอรับการ แต่งตั้งโยกย้ายไปปฏิบัติหน้าที่อื่นเป็นจำนวนมาก ดังนั้นเพื่อรักษาบุคลากรในสายงาน ร.ร.ตชด.ให้อยู่ปฏิบัติหน้าที่อย่างต่อเนื่อง จึงต้องมีวิธีการให้บุคลากรดังกล่าว มีความการเจริญก้าวหน้าในสายงาน จึงมีแนวทางการประเมินเพื่อแต่งตั้งให้ตำแหน่งและยศที่สูงขึ้น แยกต่างหากจากข้าราชการตำรวจในสายงานอื่น

4. สภาพการบริหารงานงบประมาณ จากการศึกษาพบว่าโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนทั้ง 4 โรงเรียน มีแนวทางในการบริหารงบประมาณตามระเบียบของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ ซึ่งมีข้อจำกัดหลายอย่าง โรงเรียนไม่สามารถจัดซื้อจัดจ้างได้ ยกเว้นเพียงค่าอาหารกลางวันเท่านั้น เนื่องจาก ไม่มีฐานะเป็น นิติบุคคล ซึ่งทำให้เกิดผลกระทบต่อการบริหารงานโรงเรียนในทุกด้าน สอดคล้องกับผลการวิจัยของชนินท์วิชัย แสงสุวรรณ (2552) ที่ได้ศึกษาปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของโรงเรียน ตำรวจตระเวนชายแดน พบว่า การบริหารงบประมาณของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน เป็นการบริหารจัดการบนพื้นฐานของความขาดแคลน เนื่องจากโรงเรียนไม่สามารถตั้งงบประมาณได้เอง ต้องรอนงบประมาณที่จัดสรรให้โรงเรียน จากหน่วยงานสายบังคับบัญชาตามลำดับชั้นจากหน่วยงานต้นสังกัดเพื่อพิจารณาต่อไปตามขั้นตอน

องค์ความรู้ที่ได้จากการศึกษา

สภาพและปัญหาในการบริหารงานของแต่ละโรงเรียนมีความแตกต่างกันไปตามบริบทโรงเรียนและภูมิประเทศ รวมถึงภาษาและวัฒนธรรมของแต่ละหมู่บ้าน พบว่า ปัญหาในด้านการคมนาคม การเดินทางไปโรงเรียนที่แต่เดิมต้องเดินด้วยเท้าเป็นเวลา 1-2 วัน ที่เคยเป็นปัญหาสำคัญในอดีต ในปัจจุบันได้รับการพัฒนาบ้างแล้ว ทำให้ครูส่วนใหญ่คุ้นชินกับปัญหา การเดินทางในช่วงฤดูฝนก็จะหลีกเลี่ยง โดยความเห็นของครูใหญ่จะทั้ง 4 โรงเรียน

เห็นพ้องต้องกันว่าการเดินทางถือว่าเป็นปัญหาแล้วในปัจจุบัน ไม่เหมือนแต่ก่อนที่ลำบากมาก ที่มีปัญหาเรื่องความปลอดภัยในการข้ามพรมแดน

เอกสารอ้างอิง

- กองบัญชาการตำรวจตระเวนชายแดน. (2550). *ประวัติความเป็นมาและการดำเนินงานของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน*. สืบค้นเมื่อวันที่ 7 ธันวาคม 2550 จาก <http://www.bpp.go.th>.
- ชื่องนาง ศรีคำไทย และพรศักดิ์ สุจริตรักษ์. (2560). *การจัดการศึกษาตามแนวพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน สังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ 13 จังหวัดกาญจนบุรี*. สืบค้นเมื่อวันที่ 23 มกราคม, 2565, จาก <http://rms.mcru.ac.th>
- ชนินท์วิษณุ แสงสุวรรณ (2552). *ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการจัดการศึกษาของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน*. สืบค้นเมื่อวันที่ 3 พฤศจิกายน, 2564, จาก <http://dspace.spu.ac.th/>
- ธนชัย มะธิปิไชย. (2557). *การบริหารงานวิชาการของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดนสังกัดกองกำกับการตำรวจตระเวนชายแดนที่ 31. วารสารธรรมทรรศน์ ฉบับที่ 1 ประจำเดือน มีนาคม- มิถุนายน 2557*. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2564, จาก <https://so02.tcithaijo.org/index.php/EDGKKUJ/article/download/50929/42161>
- พีระพงศ์ ชางสุพรรณ, (2557) *คู่มือบริหารงาน การบริหารงานบุคคลของโรงเรียนตำรวจตระเวนชายแดน*. สืบค้นเมื่อวันที่ 21 มีนาคม 2565, จาก <http://pc.edupol.org>
- สำนักงานโครงการสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. 2560. *แผนพัฒนาเด็กและเยาวชนในถิ่นทุรกันดาร ตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ฉบับที่ 5 พ.ศ.2560-2569*. (พิมพ์ครั้งที่ 1).กรุงเทพมหานคร.
- King,E.M., (1995). *Women's Education and Economic Well-Being*. *Feminist Economics*. 1(2): 21-46.
- Nelson, Jack L., Carlson, Kenneth, Palonsky, Stuart B. (1996). *Critical Issues in Education :A Dialectic Approach. Third Edition*. New York: the McGraw-Hill.